

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: D. Baneke (2015) De ontdekkers van de hemel : de Nederlandse sterrenkunde in de twintigste eeuw]

Tai, C.

DOI

[10.18352/studium.10136](https://doi.org/10.18352/studium.10136)

Publication date

2016

Document Version

Final published version

Published in

Studium

License

CC BY

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tai, C. (2016). [Bespreking van: D. Baneke (2015) De ontdekkers van de hemel : de Nederlandse sterrenkunde in de twintigste eeuw]. *Studium*, 9(3), 182-184.
<https://doi.org/10.18352/studium.10136>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

David Baneke, *De ontdekkers van de hemel. De Nederlandse sterrenkunde in de twintigste*

eeuw (Amsterdam: Prometheus Bert Bakker 2015) 384 pp., ill., ISBN 978 90 351 3688 5. € 24,95.

De ideale omstandigheden voor sterrenkundige waarnemingen zijn vrij specifiek. Telescopen kunnen het best zo hoog mogelijk gebouwd worden op een locatie met zo min mogelijk lichtvervuiling en waar het bij voorkeur ook nog eens droog is. Het mag dan ook opvallend genoemd worden dat een vlak, nat, en dichtbevolkt land als Nederland al ruim een eeuw meedraait in de absolute wereldtop van het sterrenkundig onderzoek. Om hier een verklaring voor te vinden heeft David Baneke uitgebreid onderzoek gedaan naar de ontwikkelingen van de Nederlandse sterrenkunde in de twintigste eeuw, met als indrukwekkend eindresultaat het fijn geschreven boek *De ontdekkers van de hemel*.

Zoals de titel al doet vermoeden richt *De ontdekkers* zich voornamelijk op de astronomen zelf en niet zo zeer op de door hen geproduceerde sterrenkunde. Baneke concentreert zich daarbij nadrukkelijk op de wijze waarop de astronomen reageren op maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. Deze worden vaak aangehaald als drijfveer of obstakel voor ontwikkelingen binnen de sterrenkunde zelf. Ze bepalen mede wat de richting van het onderzoek is, wie met elkaar samenwerkt en welke instrumenten gebouwd kunnen worden. Overigens worden de daadwerkelijke theorieën en interpretaties van de astronomen gevrijwaard van maatschappelijke en politieke invloeden beschreven, wat wellicht ook logisch is gezien het feit dat het boek hier sowieso niet al te diep op in gaat.

Gedurende de twintigste eeuw verandert er veel in de sterrenkundige gemeenschap. Zo groeit het aantal astronomen exponentieel van een klein tiental aan het begin tot vele honderden tegen het einde van de eeuw. Ook worden nationale

en internationale instituten opgericht die naast de traditionele universitaire inrichtingen een belangrijke rol gaan spelen in de sterrenkunde. Opvallend is dat deze veranderingen ook hun weerslag hebben op de opzet van het boek. Waar aan het begin vooral veel aandacht is voor het leven van enkele grote astronomen als Jacobus Kapteyn, Ejnar Hertzsprung en Marcel Minnaert, verschuift de focus in de latere hoofdstukken vooral naar organisaties als Stichting Radiostraling, ASTRON, en ESO; en instrumenten als de Nederlandse satelliet ANS, de Westerbork radiotelescoop, en LOFAR. Baneke benadrukt hiermee dat, naarmate de eeuw vordert, het niet meer de professoren maar vooral de grote instrumenten zijn die de structuur van de sterrenkundige gemeenschap bepalen.

In het laatste hoofdstuk tracht Baneke een antwoord te geven op de vraag hoe het toch kan dat Nederland zo succesvol blijft in de sterrenkunde. De opkomst van de Nederlandse sterrenkunde is voornamelijk terug te voeren tot Jacobus Kapteyn in Groningen. Hij was niet alleen succesvol als astronoom, maar vooral ook als docent en organisator. Zo had hij Willem de Sitter en Jan Oort als student, hield hij toezicht op de reorganisatie van de Leidse Sterrewacht en haalde hij banden aan met grote Amerikaanse sterrenwachten. De daaropvolgende generatie – met behalve De Sitter en Oort ook Anton Pannekoek, Hertzsprung en Minnaert – wist het voorbereidende werk van Kapteyn te verzilveren en toe te treden tot de absolute wereldtop. Samen bouwden ze een stevige infrastructuur, waarbij een grote rol was weggelegd voor informeel overleg dat de eenheid in de gemeenschap versterkte.

Met dank aan hun hechte gemeenschap wisten de astronomen na de oorlog goed te profiteren van de grote vraag naar wetenschappelijke en technologische kennis tijdens de Koude Oorlog en de financiële

meevallers van de jaren negentig. Intensief informeel overleg tussen de belangrijkste astronomen zorgde ervoor dat in elk geval naar buiten toe de eenheid bewaard bleef, zelfs in tijden van onderlinge onenigheid. Ook deden de astronomen al vroeg ervaring op met competitieve selectieprocedures, bijvoorbeeld voor waarnemingstijd bij grote telescopen. Deze ervaring kwam vervolgens goed van pas toen de geldstromen voor wetenschappelijk onderzoek begonnen te verschuiven van de universiteiten naar competitieve beurzen. Helaas heeft Baneke geen mogelijkheid gevonden om een uitgebreide vergelijking te maken met bijvoorbeeld de sterrenkunde in vergelijkbare landen of met andere onderzoeksgebieden in Nederland.

Een dergelijke vergelijking had zijn conclusie mogelijk nog wat extra kracht kunnen geven.

Al met al is *De Ontdekkers* een goed leesbaar boek dat een duidelijk en gedetailleerd overzicht geeft van de sterrenkundige gemeenschap in de afgelopen eeuw. Baneke weet een goede balans te vinden tussen een stevige wetenschappelijke inhoud en interessante anekdotes die het boek luchtig houden zonder te veel af te leiden van het algemene verhaal. Sterker nog, ze benadrukken de achterliggende these van het boek, namelijk dat sterrenkunde toch vooral ook mensenwerk is.

Chaokang Tai (Universiteit van Amsterdam)